

**МИХАИЛО ИДВОРСКИ ПУПИН, ТЕКСТОВИ У
АМЕРИЧКОЈ ШТАМПИ 1912-1920. ГОДИНЕ
(приред. Ђорђе Лопичић и Мирослав Станковић),
Градска библиотека Нови Сад, Нови Сад, 2018.**

Од памтивека се сматра како се права величина једног човека понајвише види у његовом односу према заједници из које потиче, односно у његовој спремности да се, без обзира на његова лична животна постигнућа, заложити и жртвује за њену добробит. Без овог залагања, појединац може бити значајан, а тек са њим – стварно велики. Ако су његова лична постигнућа изузетна и сасвим особена, а труд око добробити отаџбине и њеног заједништва изразити, онда се такав човек са правом може називати великаном свога рода и целог човечанства.

Михаило Идворски Пупин (1854-1935) засигурно спада међу овакве великане који су не само својим личним радом и родољубивим трудом одужили свој дуг народу из кога су потекли, већ и који су њега задужили, спајајући својим „жртвеним патриотизмом“ претке које су оправдали и потомке које су обавезали. Овај истакнути српски и амерички научник и проналазач, професор на Универзитету Колумбија, широм света је познат по свом научном доприносу на пољу вишеструке телеграфије, безичне телеграфије, телефоније („Пупинови калемови“), рендгенологије и електротехнике. Поред свег научног угледа (почасни академик Америчке академије и Српске краљевске академије те почасни доктор на 18 престижних светских универзитета) и достигнућа, Пупин је једнако значајан и по свом преданом патриотском раду, ватреном залагању за „српску ствар“: он је, као почасни конзул Краљевине Србије у Америци (од 1912) и дугогодишњи председник „Српског народног савеза“ дао немерљив допринос да се широм Америке и света чује реч о Србији у временима најтежих ратних искушења по његову отаџбину (време Балканских ратова и Првог светског рата), и још више да се, по окончању светског сукоба, на мировним преговорима одреде нове државне границе Краљевине СХС. Користећи свој велики углед и лично пријатељство са тадашњим америчким председником

Вудром Вилсоном, Пупин му је 19. марта 1919 упутио Меморандум на мировним преговорима у Паризу. Вилсон је, на основу овако добијених података о историјским и етничким карактеристикама пограничних делова Далмације, Словеније, Истре, Баната, Међумурја, Барање и Македоније спречио претензије Италије на Далмацију, Румуније на Банат а Бугарске на део Македоније и тако кумовао коначном територијалном одређењу прве јужнословенске државе.

Књига Михајла Пупина „Текстови у америчкој штампи 1912-1920“, планирана за издавање на стогодишњицу завршетка Великог рата, не представља само одавање дужног поштовања једном великом јубилеју и једном значајном човеку. У актуелним околностима, када су се поново појавиле ревизионистичке претензије једног дела научника са простора некадашњих Централних сила (којима су се, на жалост, придружио и немали број медија те научника из Француске, Британије и САД) у вези са догађањима од пре једног столећа за чију се одговорност пре свега, као и тада, оптужују Србија и Русија, значајно је публикување грађе која ће са свих страна поново раскривити увиде у дешавања са почетка прошлог века. Залагањем професора Ђорђа Лопичића и Мирослава Станковића (уз подстрек академика Драгољуба Живојиновића и помоћ госпође Иване Мангов која је дипломатски службеник Србије у Вашингтону) те свесрдној подршци Драгана Којића, директора Градске библиотеке у Новом Саду као издавача, ова вредна књига угледала је светло дана. Њен садржај је несвекидашњи, јер пружа на увид грађу о томе како је Пупин, као почасни конзул Србије у Њујорку, свесрдно заступао интересе Краљевине Србије код америчких државних органа и целокупне јавности и у временима коначне борбе Срба за ослобођење и од вековног турског ропства и од освајачких планова декадентне Аустро-Угарске.

У периоду од 1912 до 1920 године Михајло Пупин је одржао велики број наступа и предавања. Велика већина њих одржана је на јавним манифестацијама и конференцијама у америчким научним, културно-просветним и политичким институцијама. Такође, Пупин је током ових година написао већи број новинских чланака и полемика, дао низ значајних изјава, приредио сијасет фељтона, приказа и освта у тада највећим и наутицајнијим америчким дневним и недељним новинама као што су *New York Times*, *Washington Post*, *Chicago Daily Tribune*, *The Independent*, *The America Review*, *New York Herald*, *Brooklyn Daily Star*, *The Evening Tribune* итд. Како је америчка јавност оног доба била крајње неинформисана о Србији и тадашњој ситуацији на Балкану, овакав Пупинов ангажман био је више него драгоцен да се чује истина о Србији и српским интересима у временима највећих ратних напора и страдања. Сва ова дешавања су пратила и медијско-пропагандна надметања сукобљених сила од чијег је резултата у доброј мери зависио и сам исход рата. Свестан у потпуности тога, Пупин се, ношен патриотским заносом, свесредно упустио у борбу у тадашњој медијској арени. Његова политичка и дипломатска активност која се на крају показала успешном, мање – више је добро документована и позната српској јавности и домаћој историографији. Међутим, ова медијско-

пропаганда активност, која је била једнако значајна, до данашњих дана остала је углавном непозната и непроучена.

Књига Михаило Идворски Пупин, *Текстови у америчкој штампи 1912-1920. године*, својом садржином која систематично сабира Пупинове текстове и текстове о његовим јавним наступима у овом периоду, на најбољи начин исправља ову неправду. Читајући је, сада смо у прилици да на непосредан начин сагледамо и изворне чланке, расправе, коментара, интервјуе и приказе у америчкој штампи везане за Пупинове патриотске напоре, и то на два језика – на енглеском оригиналу и у српском преводу.

Какав призор пружају ови сабрани чланци из америчке штампе, изузев давања јасног сведочанства о појединим Пупиновим активностима у тадашњој дипломатско-политичко- медијској сфери? Несумњиво величанствен. Видимо Пупина како лако барата историјским подацима, убитачно јасан, истинољубив и прецизан, увек прилагођен дискурсу америчког мњења и њиховим најчешће поједностављеним, моралистичким, црно-белим визурама о свету и људима. Пупин ове представе вешто уме да искористи, да убаци истину о Србима у њих, макар је и поједноставио, тако да оне „укалупљене“ у америчке представе о слободи, борби за правду и напредак пробуде симпатију за тешку, вековну борбу једног народа за слободу. Некада су његове реченице једноставне али и поткрепљене релевантним чињеницама, некада пак одјекују снажно као изборне пароле: „За Турчина је рат једина арбитража коју разуме“ каже он 1912 и додаје да је разлог формирања балканског савеза не освајање већ ослобађање простора Балкана од турског милитаристичког феудализма и несносне корупције коју он носи. „Турска феудална тиранија се не може реформисати, већ су топови и сабље једини начин да се освоји слобода за балканске народе“, слично као што су се амерички грађани ослободили британске тираније крајем 18. века. Вешто повлачећи везе између америчке борбе за независност и оне српске, ослободилачке и ујединитељске, Пупин је сликао Аустроугарску као ретроградну, декадентну силу: Аустрија је та, тврдио је Пупин, која спречава ослобођење и напредак потлачених словенских народа, а слобода је нешто што сваки Американац може да разуме и са чиме може да се симпатитише.

Текстови и новински прилози о Пупиновом медијском деловању показују како је он неретко морао да се упушта у јавне полемике, да у њима буде директан, па и личан, да се не либи да користи тешке и оштре речи, па и осуде појава и процеса које је страна пропаганда на другачији начин нтерпретирала. Поједини прилози говоре нам о његовим полемикама са сумњивим племићима са јужнословенских простора, са представницима аустро-мађарске дипломатије и дијаспоре у Америци те њиховим иселеничким удружењима који су, такође, улагали максималан напор да регрутују добровољце за сопствене ратне подухвате и да „протуре“ своје пропагандно виђење прилика у Европи оног доба. Поједине репортаже пружају нам слику о научном угледу који тих година прати Пупина при његовим јавним наступима, као и дивље одушевљење које он изазива међу Словенима пореклом из Подунавске монархије на великим окупљањима, попут оног на Колумбија универзитету. Пупин је, такође, био најистакнутији медијски посленик који је светском јавном мњењу указао

на масовне ратне злочине и дивљаштво које је Аустроугарска војна експедиција током 1914 починила у Србији, као и на њихове последице у виду епидемије тифуса за чије је санирање подстакао бројне медицинске раднике са Запада да се одваже и упуте ка Балкану и помогну у тешкој хуманитарној ситуацији. Прикупљени документи приказују и Пупинове активности везане за прикупљање помоћи током окупације Србије и рада њене владе у избеглиштву, као и сталном залагању за формирање заједничке јужнословенске државе на развалинама хабзбуршке државе, знатно пре него што су официјелне савезничке владе схватиле неминовност распадања црно-жуте монархије. Такође, Пупин се истиче својим научно-истраживачким радом у помоћи САД на патентима који ће допринети савезничкој ратној победи (након уласка САД у рат), пре свега у борбама са немачким подморницама на Атлантику. Хронолошки следећи догађаје, књига покрива и оне новинске текстове који говоре о Пупиновим наступима уочи завршетка Првог светског рата и током Мировне конференције у Паризу (на коју је Пупин лично отпловио бродом „Балтик“ из Њу-јорка за Ливерпул, па одатле за Француску).

Све у свему, књига *„Текстови у америчкој штампи 1912-1920. године* има вишеструки значај: историографски, биографски и морални. Она нам систематизовано пружа примере из америчке штампе од пре једног века о деловању знаменитог српског научника у корист слободе своје отаџбине. Пробрана грађа у овој књизи је релевантна и за употпуњавање Пупинове биографије, као и за разумевање живота српске дијаспоре и деловања српске дипломатије у време Балканских ратова и Великог рата. Још више, књига је значајна из моралних разлога – јер документовано пружа светли пример како један он најзначајних синова српског народа са краја 19. и почетка 20. века није био уљуљкан личним научним успехом и афирмацијом у великом свету нити је заборавио земљу свог покрекла, већ је учинио све што је било у његовој моћи, па често и преко тога, да пружи лични допринос у титатској борби коју је његов народ видио борећи се за голи опстанак и освајање слободе – и у томе, поред незапамћених жртава, на крају био успешан.